

dopovid [Creating a Barrier-Free Environment and Social Inclusion: Global Experience for Ukraine : analytical report]. Kyiv : NISD. [in Ukrainian].

4. Informatsiino-analitychnyi zbirnyk «Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu» [Information and analytical collection «Education of Ukraine under martial law»]. Kyiv (2022). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analytc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> [in Ukrainian].

5. Intehratsiia pryntsyviv bezbariernosti v Ukraini u vidpovid na novi vyklyky [Integration of barrier-free principles in Ukraine in response to new challenges]. Rezhym dostupa: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/intehratsiya-pryntsypiv-bezbaryernosti-v-ukrayini-u-vidpovid-na-novi-vyklyky> [in Ukrainian].

6. Martseniuk, L.V., & Hrebeniuk, H.M. (2021). Dystantsiina robota yak nova realiiia trudovykh vidnosyn [Remote work as a new reality of labour relations]. Naukovyi zhurnal DDUVS, 3,135–141. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-3-136-141 [in Ukrainian].

7. Nalyvaiko, L.R., Stepanenko, K.V. & Shcherbyna Ye.M. (2020). Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny [International human rights protection]. Dnipro : DDUVS. [in Ukrainian].

8. Natsionalna Stratehiia iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

9. Plan zakhodiv na 2023–2024 roky z realizatsii Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [Action Plan for 2023-2024 to implement the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030]. Rezhym dostupa: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

10. Skladnyky bezbariernosti [Components of barrier-free accessibility]. Rezhym dostupa: <https://bf.in.ua/components/> [in Ukrainian].

11. The Biarritz Partnership for Gender Equality. The Biarritz Partnership Summit. Rezhym dostupa: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/french-g7-presidency/the-biarritz-partnership-for-genderequality/#:~:text=In%20Biarritz%2C%20the%20Heads%20of,and%20women%20around%20the%20world> [in English].

УДК: 376-053.4-056.264:615.825

Микола Мога,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
E-mail: moga2003@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6463-9426>

Mykola Moga,
doctor of pedagogical sciences, associate professor,
professor of the department of pedagogy and special education

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
проспект Науки 72, м. Дніпро
49010, Україна

Oles Honchar Dnipro National University
72 Science avenue, Dnipro
49010, Ukraine

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ПРАКСИСУ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПСИХОМОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

FORMATION OF GENERAL PRACTICE IN PRESCHOOL CHILDREN WITH PSYCHOSPEECH DISORDERS

Анотація. У статті розглянуто можливості використання авторської системи фізичного виховання дошкільників за технологією М. Єфименка в створенні умов природного формування загального праксису для поліпшення психомовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами.

Мета статті – попередня розробка алгоритму розвитку та використання загального праксису для поліпшення психомовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами.

Методи дослідження: аналітичний огляд літературних джерел із проблематики дослідження; моделювання концепції дослідження; формувальний педагогічний експеримент; педагогічні спостереження.

Результати. Вже давно не викликає сумніву необхідність використання потенціалу загальної моторики (загального праксису) для корекції психомовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами. На наш погляд, первинною складовою такої методичної підвалини мають стати основні рухи дитини, з яким ми погоджуємось. Класифікація основних рухів у дітей, за М. М. Єфименком, має бути такою: 0 – ПЛАВАННЯ; I – ЛЕЖАННЯ; II –

ПОВЗАННЯ; III – СИДІННЯ; IV – СТОЯННЯ; V – ХОДЬБА; VI – ЛАЗІННЯ; VII – БІГ; VIII – СТРИБКИ.

Доведено, що саме онтогенетично обумовлений психофізичний розвиток дітей створює найбільш ефективні умови для їхнього мовленнєвого розвитку. Особливу увагу приділено авторським методичним прийомам М. Єфименка з формування та удосконалення восьми основних рухових режимів («дзеркальна» координація, парадоксальна координація, координація на тлі вестибулярного збудження, «сліпа» координація).

Висновки. Виконане дослідження дало змогу сформулювати відповідні висновки:

1. Помітно покращилися загальні кількісні і якісні показники фізичного розвитку дітей експериментальної групи, зокрема ступінь засвоєння ними восьми основних рухів (лежання, повзання, сидіння, стояння, ходьби, лазіння, бігу та стрибків).

2. Особливо помітним був приріст координаційних якостей дітей експериментальної групи: координації, точності та рівноваги. А саме ці якості стимулюють найбільш розвинуту нейронну мережу великих півкуль головного мозку дітей.

3. Виконані логопедами спостереження дали змогу констатувати помітно більший ефект поліпшення психомовленнєвого розвитку дітей експериментальної групи стосовно однолітків із контрольної групи.

Це дає можливість рекомендувати модифіковану методику розвитку загального праксису в корекційну роботу щодо дошкільників із порушеннями психомовленнєвого розвитку.

Ключові слова: загальний праксис, основні рухові режими, дошкільники, психомовленнєві порушення, фізичне виховання.

Annotation. The article examines the possibilities of the author's physical education system for preschoolers using M. Yefimenko's technology to create conditions for the natural formation of general praxis and improve the psycho-speech development of children with special educational needs.

The purpose of the article is the preliminary formation of a development algorithm and the use of general praxis to improve the psycho-speech development of children with special educational needs.

Research methods: an analytical review of literary sources on research issues; modelling of the research concept; formative pedagogical experiment; pedagogical observations.

The results. The need to use the potential of general motility (general praxis) to correct the psycho-speech development of children with special educational needs has long been in doubt. In our opinion, the primary component of such a methodical foundation should be the basic movements of the child. According to M. Yefimenko, with whom we agree, the classification of the main movements

should be as follows: 0 – SWIMMING; I – LYING; II – CRAWLING; III – SEAT; IV – STANDING; V – WALKING; VI – CLIMBING; VII – RUNNING; VIII – JUMPS.

It has been proven that the ontogenetically determined psychophysical development of children creates the most effective conditions for their speech development. Special attention is paid to the author's methodological techniques of M. Yefimenko for the formation and improvement of eight basic motor modes ("mirror" coordination, paradoxical coordination, coordination against the background of vestibular excitation, "blind" coordination).

Conclusions. The conducted research made it possible to formulate the following conclusions:

1. The general quantitative and qualitative indicators of the physical development of the children (experimental group) improved significantly, in particular the degree of mastery of the eight basic movements (lying down, crawling, sitting, standing, walking, climbing, running and jumping).

2. The increase in the coordination qualities of the children of the experimental group was especially noticeable: coordination, accuracy and balance. These qualities stimulate the most developed neural network of the large hemispheres of the children's brains.

3. Observations carried out by speech therapists made it possible to state a significantly greater effect of improving the psycho-speech development of children in the experimental group concerning peers from the control group.

This makes it possible to recommend a modified development method of general praxis in correctional work for preschoolers with disorders of psycho-speech development.

Key words: general praxis, basic motor modes, preschoolers, psychospeech disorders, physical education.

Актуальність дослідження. Традиційно в логопедії прийнято виділяти три основні види праксису: **загальний, дворучний (предметний, пальцевий) та артикуляційний**. Праксис (грец. praxis) – це здібність до вільної, цілеспрямованої реалізації поз і рухів, яка надбудовується над гностичними функціями впізнавання. Треба відзначити, що пальцевий та артикуляційний праксиси описано в літературі достатньо повно, а їх використання в логопедичній практиці стало вже традиційним. Значно меншою мірою розроблено дворучний праксис, який зазвичай формується навколо пальцевих дій дитини. Але є більш глобальне бачення значущості ручної діяльності дитини в поліпшенні її психомовленнєвого розвитку. Ця проблема потребує свого подальшого глибокого і комплексного дослідження. Особливу увагу логопедів та психологів потрібно звернути на недостатнє представництво в корекційній системі саме **загального**

практису. Навіть у ведучих підручниках та посібниках цей розділ або зовсім відсутній, або займає, на наш погляд, недостатньо представницьке місце. Ця ситуація і зумовила **актуальність** написання даної статті.

Аналіз попередніх досліджень. Приблизно з 70-х років минулого століття і досі існує традиційний підхід до засвоєння основних рухів у дітей дошкільного віку. Засновником цього традиційного підходу вважається Вільчковський Е. С. За його академічною концепцією, яку розділяли більшість фахівців радянських часів у фізичному вихованні дітей раннього і дошкільного віку, існують такі основні рухи як ходьба, повзання та лазіння, біг, стрибки, метання та вправи на рівновагу [2; 3]. Але, на нашу думку, такий підхід до основних рухів не витримує навіть поверхневої аналітичної експертизи. У практиків часто виникали запитання, чому саме ці рухи стали вважатися основними? Чому в цей список не увійшли такі важливі рухи як вправи в положенні лежачи, вправи в положенні сидячи, вправи в положенні стоячи, які якраз і є в основі формування цілісної практичної системи (ЦПС) за М. М. Єфименком? Не зовсім зрозумілим треба вважати статус такого руху як метання (який чогось було включено в список основних), бо метати м'ячик можна в будь-якому статичному положенні тіла і виконуючи активні рухи: метати в положенні лежачи, метати в положенні сидячи, метати під час ходьби, бігу та стрибків (останні, наприклад, в гандболі).

Чомусь вправи з рівноваги також було віднесено до основних рухів, хоча рівновага – це не рух, а одна із декількох фізичних якостей. Рівновагу, як і метання, можна реалізовувати в будь-якому основному русі, починаючи з лежання і закінчуючи стрибками.

Саме поняття «основні рухи» також потребує свого перегляду з точки зору більш комплексного підходу до розуміння їх значущості для повноцінного психофізичного розвитку дітей із особливими освітніми потребами. В цьому плані нам імпонує підхід М. М. Єфименка, який пропонує замінити традиційне поняття «основні рухи» більш ємним і вдалим з методичної точки зору поняттям «основні рухові режими». Під ними науковець пропонує розуміти основні рухи (плавання, лежання, повзання, сидіння, стояння, ходьба, лазіння, біг та стрибки), підготовчі та підвідні вправи до них, методику їхньої реалізації, матеріально-

технічне забезпечення педагогічного процесу, систему безпеки при вправлянні та протипоказання для окремих груп дітей залежно від їхнього діагнозу [5]. Як бачимо, саме такий комплексний методичний підхід дає нам більше можливостей при формуванні та корекції загального праксису в дітей із психомовленнєвими порушеннями.

Важливість дослідження і корекції загального праксису у дітей із порушеннями мовлення ми знаходимо в розробках Ю. В. Рібцун, яка в числі небагатьох фахівців-логопедів скісно підкреслює значущість основних рухів у дітей в загальній праксичній системі і закликає звертати відповідну увагу на основні рухи, зокрема на їхнє своєчасне і якісне тестування [8; 9]. Але навіть в цих дослідженнях ми не побачили всіх основних рухів дитини – чомусь пропонувалось дослідження лише окремих із них.

Зроблений короткий огляд сучасних українських досліджень з проблематики розвитку праксису та його значущості для дітей із особливими освітніми потребами (зокрема, із психомовленнєвими порушеннями) доводить їхню недостатність і необхідність більш широкої та ємної розробки цієї важливої науково-практичної проблематики в галузі спеціальної педагогіки.

Все вищезазначене і зумовило необхідність організації нашого дослідження значущості загального праксису в розвитку дітей із психомовленнєвими порушеннями.

Метою статті є попередня розробка алгоритму використання загального праксису для поліпшення психомовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Виконати аналітичний огляд літературних джерел із проблематики дослідження.
2. Розробити методичний алгоритм використання можливостей загального праксису (основних рухів) в корекції психомовленнєвого розвитку дошкільників.

3. Перевірити методику використання можливостей загального праксису у дошкільників із психомовленнєвими порушеннями за допомогою формувального педагогічного експерименту.

Методи дослідження: аналітичний огляд літературних джерел із проблематики дослідження; моделювання концепції дослідження; формувальний педагогічний експеримент; педагогічні спостереження.

Результати дослідження. Вже давно не викликає сумніву необхідність використання потенціалу загальної моторики (загального праксису) для корекції психомовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами. На наш погляд, первинною складовою такої методичної підвалини мають стати **основні рухи дитини**. В традиційній, академічній системі фізичного виховання дошкільників [2; 3] до основних рухів традиційно відносяться: повзання, ходьба, лазіння, біг, стрибки, метання та вправи для рівноваги. З таким підходом не погоджується М. М. Єфименко [4; 5; 6], який запропонував свою науково обґрунтовану систему основних рухів у дітей раннього та дошкільного віку. На думку дослідника, класифікація основних рухів у дітей має бути такою: **0 – ПЛАВАННЯ; I – ЛЕЖАННЯ; II – ПОВЗАННЯ; III – СИДІННЯ; IV – СТОЯННЯ; V – ХОДЬБА; VI – ЛАЗІННЯ; VII – БІГ; VIII – СТРИБКИ.**

Саме такі основні рухи і в такій послідовності реалізують всі діти Землі перших трьох років життя (рис. 1). Саме за допомогою цих основних рухів (цього загального праксису) формується вища мозкова діяльність людини, включаючи мовленнєву діяльність.

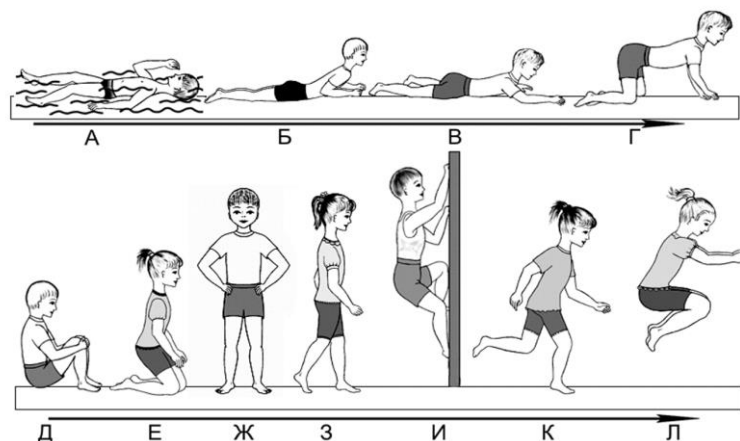


Рис. 1. Онтогенетична послідовність загального праксису
(за М. М. Єфименком, 2014)

Якщо відштовхуватися від біоенергетичного закону Геккеля-Мюлера, «онтогенезис повторює філогенезис», саме така послідовність засвоєння дитиною основних рухів була відібрана Природою як найбільш вдалою та ефективною. Це означає, що своєчасна і повноцінна реалізація дитиною вищенаведених основних рухів найбільш вдало формувала вищу нервову діяльність людини, зокрема її мовленнєву діяльність. В контексті вищенаведеного ми пропонуємо логопедам орієнтуватися на парціальну програму М. М. Єфименка «Казкова фізкультура» [4]. Нижче буде наведено ключові розділи вправ для засвоєння дітьми основних рухів загального праксису:

1. Вправи у воді (навчання плавання).
2. Вправи в положенні лежачи на спині.
3. Вправи в положенні лежачи на боку.
4. Вправи в положенні лежачи на животі.
5. Вправи в упорах лежачи.
6. Повзання по-пластунськи.
7. Повзання на низьких карачках.
8. Повзання на середніх карачках.
9. Повчання на високих карачках.
10. Біг на високих карачках.
11. Стрибки на високих карачках.
12. Вправи в положенні сидячи на низькій опорі (підлозі) на місці.
13. Вправи в положенні сидячи на підлозі з пересуванням в різні боки.
14. Вправи в положенні сидячи на підвищенні на місці.
15. Вправи на місці в положенні навпочіпки.
16. Пересування по підлозі в положенні навпочіпки.
17. Вправи на низьких колінах.
18. Вправи на середніх колінах.
19. Вправи на високих колінах.

20. Пересування на високих колінах.
21. Вправи в положенні стоячи на місці.
22. Повороти в положенні стоячи.
23. Вправи в ходьбі на місці.
24. Різновиди ходьби.
25. Вправи з лазіння.
26. Вправи з бігу.
27. Вправи зі стрибків.

Реалізовувати всі ці вправи необхідно в запропонованих автором програми формах фізичного виховання дошкільників: ранковій гімнастиці після нічного сну, занятті з фізичної культури, гімнастиці пробудження після денного сну, горизонтальному пластичному балеті, кумедних фізкультуринках, фізкультурних корекційних етюдах, фізкультурних святах тощо.

Так ми спостерігаємо пріоритет фізичного виховання дошкільників у формуванні їхнього загального праксису. В цьому плані неможливо не оцінити значущість плідної співпраці інструктора з фізичного виховання (методиста ЛФК) із логопедом та психологом.

Значущість загального праксису для психо-мовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами помітно зростає, якщо формувати цей праксис не стандартно, а за спеціальною методикою. Якщо звичайний фізичний розвиток вважати базовим, то для досягнення більшого корекційно-розвиткового ефекту можна застосовувати такі методичні прийоми:

1. «Дзеркальна» координація.
2. Парадоксальна координація.
3. Координація на тлі вестибулярного збудження.
4. «Сліпа» координація тощо.

Розглянемо детальніше ці нестандартні види координацій на реальних практичних прикладах. Почнемо із *«дзеркальної» координації*, тобто із

виконання вправ не зручною кінцівкою або в зручний бік, а – навпаки, протилежною кінцівкою або в протилежний бік:

1. Із в. п. лежачи на спині виконувати повільні перекочування в незручний для дитини бік.
2. Із в. п. лежачи на спині виконувати розвертання на підлозі приставними кроками в незручний для дитини бік.
3. Із в. п. лежачи на спині виконувати пересування ногами вперед за допомогою хвилеподібних рухів тілом.
4. Повзання по-пластунськи ногами вперед.
5. Повзання на низьких карачках ногами вперед.
6. Повзання на середніх карачках ногами вперед.
7. Повзання на високих карачках ногами вперед.
8. Повільний біг на високих карачках ногами вперед.
9. Із в. п. сидячи на сідницях пересування по підлозі спиною вперед.
10. Із в. п. навпочіпки повільно пересуватися спиною вперед.
11. Із в. п. на високих колінах повільно пересуватися спиною вперед.
12. Із в. п. стоячи кидання тенісного м'ячика незручною рукою у горизонтальну мішень.
13. Із в. п. стоячи кидання тенісного м'ячика незручною рукою у вертикальну мішень.
14. Із в. п. стоячи кидання тенісного м'ячика незручною рукою на дальність з місця.
15. Із в. п. стоячи кидання тенісного м'ячика незручною рукою на дальність з підходу.
16. Із в. п. стоячи кидання тенісного м'ячика на дальність незручною рукою з повільного короткого розбігу.
17. Із в. п. стоячи кидання тенісного м'ячика незручною рукою у горизонтальні цілі за вказівкою педагога (наприклад, зроби кидок у червоний або синій обруч, що лежить на підлозі).

18. Із в. п. стоячи кидання тенісного м'ячика незручною рукою у вертикальні цілі за вказівкою педагога (наприклад, зроби кидок у червоний або синій обруч, що підвішені на мотузках).

19. Чергування кидків незручною рукою у горизонтальні та вертикальні цілі.

20. Прокочування середнього за розміром м'яча незручною рукою у спеціальні ворота, розташовані на відповідній відстані.

21. Ходьба спиною вперед.

22. Те ж саме, але по мітках.

23. Те ж саме, але з переступанням через невисокі вертикальні перешкоди типу дерев'яних цеглинок.

24. Пересування по нижніх щаблях гімнастичної драбини почергово в обидва боки, розташувшись спиною до драбини.

25. Лазіння по гімнастичній драбині уверх – вниз, розташувшись спиною до драбини.

26. Біг у повільному темпі спиною вперед.

27. Невеличкий стрибок в довжину з місця спиною вперед.

Тепер розглянемо приклади так званої *«парадоксальної» координації*, тобто рухової дії, навмисно виконаної не зручним способом, а складним, нетиповим:

1. Із в. п. лежачи на спині діставати лівою рукою предмети, розташовані справа від дитини. Потім відповідні дії треба зробити правою рукою в лівий бік.

2. Із в. п. лежачи на спині збивати лівою ногою предмети, розташовані справа від дитини. Потім відповідні дії треба зробити правою ногою з точністю навпаки.

3. Із в. п. лежачи на животі діставати лівою рукою дрібні предмети, розташовані праворуч від дитини. Потім відповідні дії треба зробити правою рукою з точністю навпаки.

4. Повзання по-пластунськи, спочатку на лівому боці, а потім – на правому.

5. Повзання на середніх карачках, виконуючи ногами рухи, що нагадують плетіння коси: праву ногу заносити вперед ліворуч, а ліву – вперед праворуч від умовної серединної лінії.

6. Повзання на високих карачках, періодично переставляючи вперед одночасно праві, а потім ліві кінцівки.

7. Пересування навпочіпки, рухаючи вперед одночасно правими, а потім лівими кінцівками.

8. Ходьба на місці, одночасно згинаючи і розгинаючи однойменні верхню і нижню кінцівки.

9. Те ж саме, але із просуванням вперед.

10. Ходьба по периметру зала, руки при цьому розташовані на поясі.

11. Те ж саме, але кисті розташовані біля плечових суглобів.

12. Те ж саме, але руки знаходяться долонями на потилиці.

13. Те ж саме, але руки випрямлені вгору.

14. Те ж саме, але руки розташовані за спиною.

15. Пересування по нижніх щаблях гімнастичної драбини приставними кроками по чергово в обидва боки, тримаючись при цьому лише однією рукою (спочатку правою, а потім лівою).

16. Лазіння вгору по гімнастичній драбині, тримаючись за щаблі лише однією рукою (спочатку правою, а потім лівою).

17. Лазіння уверх – вниз по гімнастичній драбині, використовуючи для цього тільки ведучі верхню та нижню кінцівки.

18. Те ж саме, але поєднувати ведучу верхню та відому нижню кінцівки.

19. Те ж саме, але тепер використовувати ведучу нижню і відому верхню кінцівки.

20. Те ж саме, але тепер використовувати відомі верхню та нижню кінцівки.

21. Біг на місці, одночасно згинаючи однойменні верхню та нижню кінцівки.

22. Біг на місці, тримаючи руки на поясі.

23. Біг на місці, тримаючи руки за спиною.

24. Біг на місці, тримаючи кисті біля плечових суглобів.
25. Біг на місці, тримаючи долоні на потилиці.
26. Біг на місці, тримаючи руки випрямленими вгору.
27. Біг на місці, виконуючи руками нетипові для бігу рухи: вперед, в боки, уверх.
28. Все те ж саме, але тепер виконуючи біг по периметру залу.
29. Підскоки з пересуванням в лівий та правий бік.
30. Підскоки з пересуванням шиною вперед.

Тепер зупинимось детальніше на вправах із *координації на тлі вестибулярного збудження*. Використання цього виду вправ передбачає попередню вестибулярну стимуляцію дитини за допомогою різних варіантів обертань, розгойдувань, вібрацій тощо:

1. Зберігати стійке положення в упорі лежачи, після перекочувань в положенні лежачи по чергово в обидва боки.
2. Зберігати стійке положення сидячи після обертань в обидва боки на тренажері «Луза» (рис. 2). (автори-розробники – Єфименко М. М., Мога М. Д.)



Рис. 2. Попередня вестибулярна стимуляція на тренажері «Луза»

3. Зберігати стійке положення в позі на високих чотирьох після різних варіантів обертань на відповідних тренажерах.
4. Те ж саме, тільки спиратися тепер на протилежні руку і ногу.

5. Те ж саме, але тепер зберігати стійке положення в позі на задніх середніх чотирьох.

6. Зберігати стійке положення в позі навпочіпки без ручної опори після попередньої вестибулярної стимуляції (обертань, розгойдувань, їх поєднання).

7. Зберігати стійке положення стоячи на двох ногах (коли носок однієї ноги впирається в п'ятку іншої) після обертань на диску «Здоров'я» або йому подібних конструкціях.

8. Те ж саме, але на одній ведучій нозі.

9. Те ж саме, але на іншій нозі.

10. З в. п. стоячи на тренажері «3-D-Піраміда» або йому подібному виконувати почергові обертання в обидва боки, зберігаючи при цьому рівновагу (рис. 3) (автори-розробники – Єфименко М. М., Мога М. Д.).

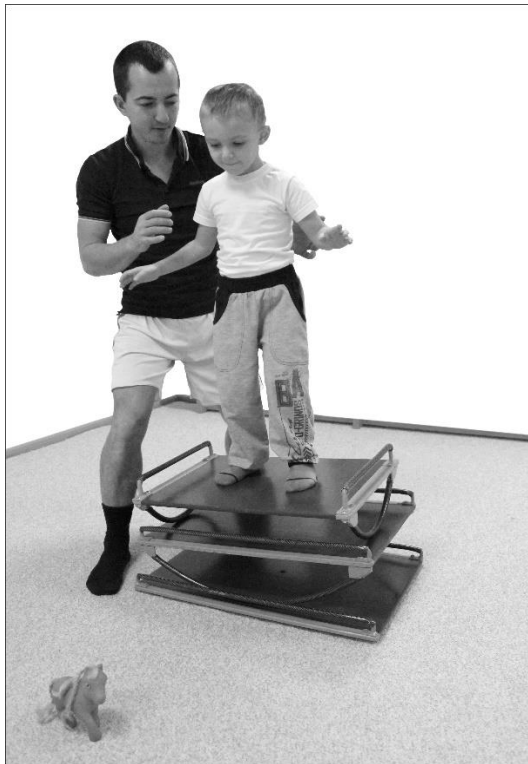


Рис. 3. Вестибулярна стимуляція на тренажері «3-D-Піраміда»

11. Те ж саме, але з різними нетиповими положеннями голови: нахил вперед, нахил назад, нахил ліворуч, нахил праворуч.

12. Те ж саме, але стоячи на тренажері на одній (ведучій) нозі.

13. Те ж саме, але стоячи на тренажері на іншій нозі.

14. Повільна ходьба по умовному коридору шириною до 20 см після попередньої вестибулярної стимуляції.
15. Те ж саме, але ширину коридору зменшити до 10 см.
16. Те ж саме, але по лінії або стрічці шириною до 5 см.
17. Те ж саме, але по тонкій лінії, зробленій крейдою на підлозі.
18. Те ж саме, але використовуючи замість лінії мотузку.
19. Ходьба по штучних слідочках, розкладених на підлозі, після попередньої вестибулярної стимуляції за допомогою обертань та розгойдувань.
20. Ходьба по стандартній гімнастичній лаві після попередніх вестибулярних стимуляцій.
21. Те ж саме, але ходьбу виконувати по гімнастичній колоді.
22. Те ж саме, але ходьбу виконувати по природній колоді на вуличному майданчику.
23. Спортивна ходьба після попередньої вестибулярної стимуляції на каруселі або іншому подібному обертовому тренажері.
24. Те ж саме, але обходячи «змійкою» розставлені на доріжці маячки-перешкоди.
25. Те ж саме, але тепер рухатися спиною вперед.
26. Те ж саме, але виконувати ходьбу по гімнастичній колоді, встановленій на висоті 25 – 50 см над підлогою (дотримуватися системи безпеки, забезпечуючи страхування дітей від падіння).
27. Те ж саме, але тепер треба переступати вертикальні перешкоди у вигляді дерев'яних цеглинок, розташованих спочатку горизонтально, а потім і вертикально.
28. Те ж саме, але тепер із використанням тренажера «Ритмохід» (рис. 4).



Рис. 4. Виконання вправи на тренажері «Ритмохід»
(автори-розробники – Єфименко М. М., Мога М. Д.)

29. Різні варіанти лазіння по стаціонарним драбинам після попередньої вестибулярної стимуляції дитини за допомогою обертань та розгойдувань.

30. Збереження рівноваги на підвісних конструкціях типу «Бамбучина» під час вестибулярної стимуляції дитини.

31. Те ж саме, але виконувати лазіння по тренажеру під час його розгойдування та обертання.

32. Повільний біг по лінії периметру зали після вестибулярної стимуляції за допомогою обертань або кружляння.

33. Повільний біг по периметру залу з обертанням почергово в обидва боки навколо вертикальної осі.

34. Те ж саме, але виконувати при цьому хаотичний біг по площині залу.

35. Підскоки на місці після попередніх вестибулярних подразнень.

36. Те ж саме, але тепер виконувати підскоки в межах дитячого гімнастичного обруча.

37. Те ж саме, але тепер виконувати підскоки в межах кола діаметром 30 см.

38. Підскоки із просуванням вперед по лінії, намальованій на підлозі після попередніх вестибулярних подразнень.

39. Те ж саме, але тепер із обруча в обруч.

40. Те ж саме, але тепер по мітках, розташованих по прямій лінії.
41. Те ж саме, але тепер по хаотично розташованих мітках.
42. Те ж саме, але по кольорових мітках вказаного педагогом коліру (наприклад, по червоних мітках).

Тепер зупинимось на так званій *«сліпій» координації*, коли передбачається виконання достатньо складних координаційних дій дитиною без використання зорового контролю:

1. Із в. п. лежачи на спині виконувати перекочування спочатку в один, а потім в інший бік.
2. Із в. п. лежачи на спині виконувати розвертання навколо вертикальної осі на 360° по чергово в кожен бік за допомогою приставних кроків руками і ногами.
3. Із в. п. лежачи на спині в позі ембріона розгойдування вперед-назад з одночасним розвертанням навколо вертикальної осі в зручний для дитини бік
4. Те ж саме, але розвертання виконувати в незручний для дитини бік.
5. Із в. п. лежачи животом на «Досочці-оберталочці», відірвати від опори руки та ноги, виконувати розвертання навколо вертикальної осі спочатку в зручний для дитини бік.
6. Те ж саме, але тепер виконувати вправу в незручний для дитини бік.
7. Із в. п. лежачи на спині на великому м'якому фітболі пасивні перевертання дитини педагогом по чергово в кожен бік.
8. Повзання по-пластунськи спочатку вперед, а потім назад.
9. Повзання на низьких карачках (з опорою на лікті та коліна) спочатку вперед, а потім назад.
10. Повзання на середніх карачках (з опорою на кисті та коліна) спочатку вперед, а потім назад.
11. Повзання на високих карачках (з опорою на кисті та ступні) спочатку вперед, а потім назад.
12. Повзання на задніх низьких чотирьох (з опорою на кисті та ступні) спочатку вперед, а потім назад.

13. Повзання на задніх низьких карачках (з опорою на кисті та ступні) спочатку вперед, а потім назад.
14. Повзання на задніх середніх карачках (з опорою на кисті та ступні) спочатку вперед, а потім назад.
15. Різні варіанти розвертань та пересувань в положенні на сідницях.
16. Різні варіанти розвертань та пересувань в положенні навпочіпки.
17. Те ж саме, але вправи виконувати в парах та інші.
18. Розвертання почергово в обидва боки на тренажерах «Луза», «Стілець-непосіда» та їм подібних.
19. Розвертатися і рухатися в різні боки на тренажері «Луза».
20. Присідання-вставання.
21. Збереження основної стійки.
22. Стійка на ведучий нозі, руки при цьому розташовані на поясі.
23. Ходьба на місці.
24. Ходьба на місці з розвертанням навкруги вертикальної осі почергово в кожен бік та інші.
25. Лазіння по гімнастичній драбині приставними кроками на перших трьох жердинах (обов'язкове страхування з боку педагога).
26. Лазіння по шесту або гімнастичному канату на невелику висоту (обов'язкове страхування з боку педагога) та інші.
27. Біг на місці.
28. Біг на місці з розвертанням навколо вертикальної осі почергово в обидва боки.
29. Невисокі підстрибування на місці.
30. Те ж саме, але з почерговим розвертанням в обидва боки.
31. Стрибки вперед з місця на невеличку відстань, зберігаючи рівновагу після приземлення та інші.

Реалізуючи вищенаведені комплекси вправ, педагог не тільки стимулює у дитини формування основних рухів (основних рухових режимів за М. М. Єфименком), а й посилює розвиток більш розвинутого і густого нейронного каркасу великих півкуль головного мозку. Це, безсумнівно, буде

сприяти поліпшенню мозкової діяльності дітей, зокрема їх вищих психічних функцій.

Висновки. Проведені протягом 2021 – 2024 років педагогічні спостереження за 38 дітьми дошкільного віку із порушеннями психомовленнєвого розвитку дозволили виявити у них такі позитивні зрушення щодо інших дітей, які не брали участі в педагогічному експерименті:

1. Помітно покращилися загальні кількісні і якісні показники фізичного розвитку дітей експериментальної групи, зокрема ступінь засвоєння ними восьми основних рухів (лежання, повзання, сидіння, стояння, ходьби, лазіння, бігу та стрибків).

2. Особливо помітним був приріст координаційних якостей дітей експериментальної групи: координація, точність рівновага. А саме ці фізичні якості стимулюють більш розвинуту нейронну мережу великих півкуль головного мозку дітей.

3. Виконані логопедами спостереження дали змогу констатувати значно більший ефект поліпшення психомовленнєвого розвитку дітей експериментальної групи щодо однолітків з контрольної групи.

Перспективи подальшого дослідження цього напрямку вбачаємо в об'єднанні і удосконаленні можливостей всіх видів праксису (загального, дворучного, артикуляційного та інших) в поліпшенні психомовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айрес, Е. Джин, & Джефф Роббінс. (2024). Дитина і сенсорна інтеграція. Розуміння прихованих проблем розвитку з практичними рекомендаціями для батьків і спеціалістів. 3-тє видання., пер. з англ. Верончук О. С.. Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2022. 327 с.
2. Вільчковський, Е. С. (1998). Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посібник. Львів : ВНТЛ. 335 с.
3. Вільчковський, Е. С., & Денисенко Н. Ф. (2008). Організація рухового режиму у дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. Посібник. Тернопіль: Мандрівець, 128 с.

4. Єфименко, М. М. (2019). Казкова фізкультура: парціальна програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку. Вінниця: Твори. 51 с.
5. Єфименко, М. М. (2013). Сучасні підходи до корекційно спрямованого фізичного виховання дошкільників з порушеннями опорно-рухового апарату : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД. 356 с.
6. Ефименко, Н. Н. & Мога, Н. Д. (2011). Авторские тренажеры в физическом воспитании и двигательной реабилитации детей. Винница : Глобус Пресс. 223 с.
7. Мога, Н.Д. (2008). Коррекция двигательных нарушений у детей дошкольного возраста с детским церебральным параличом. (Дис. кан. пед. наук). Одесса.
8. Рібцун, Ю. В. (2021). Вивчення праксичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. Особлива дитина : навчання і виховання. №3 (103). 49–55.
9. Рібцун, Ю. В. (2021). Вивчення праксичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами (продовження). Особлива дитина : навчання і виховання. №4 (104). 28–45.

REFERENCES

1. Ayres, E.D, (2018). Dytyna i sensorna intehratsiia. Rozuminnia prykhovanykh problem rozvytku z praktychnymy rekomendatsiiamy dlia batkiv i spetsialistiv [The child and sensory integration. Understanding hidden developmental problems with practical recommendations for parents and professionals]. / translated from English by Julia Dare. 3rd ed. 272 с. [in Ukrainian].
2. Vilchkovskiy, E. S. (1998). Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku : navch. posibnyk. [Theory and methodology of physical education of preschool children: a textbook]. Lviv: VNTL. 335 с. [in Ukrainian].
3. Vilchkovskiy, E. S., & Denysenko, N. F. (2008). Orhanizatsiia rukhovoho rezhymu u doshkilnykh navchalnykh zakladakh [Organization of physical activity in preschool educational institutions]: navch.-metod. Posibnyk. Ternopil: Mandrivets,. 128. [in Ukrainian].
4. Iefymenko, M. M. (2019). Kazkova fizkultura: partsialna prohrama z fizychnoho vykhovannia ditei rannoho ta doshkilnoho viku. [Fairy Tale Physical Education: a partial program for physical education of children of early and preschool age.] Vinnytsia: Tvory. 51 s. [in Ukrainian].
5. Iefymenko, M. M. (2013). Suchasni pidkhody do korektsiino spriamovanoho fizychnoho vykhovannia doshkilnykiv z porushenniamy oporno-rukhovoho aparatu [Modern approaches to correctional physical education of preschoolers with musculoskeletal disorders] : monohrafiia. Vinnytsia : Nilan-LTD. 356 s. [in Ukrainian]

6. Efymenko, N. N., & Moha, N. D. (2011). Avtorskye trenazhery v fizycheskom vospytanyu y dvyhatelnoi reabylytatsyy detei [Author's simulators in physical education and motor rehabilitation of children]. Vynnytsa : Hlobus Press. 223 s. [in Ukrainian]
7. Moha, N. D. (2008). Korrektsiya dvyhatelnykh narushenyi u detei doskolnoho vozrasta s detskyim tserebralnym paralychom. [Correction of motor disorders in preschool children with infantile cerebral palsy]. Dys. kan. ped. nauk. Odessa. [in Ukrainian].
8. Ribtsun, Yu. V. (2021). Vyvchennia praktychnykh funktsii molodshykh shkolariv z osoblyvymy movlennievymy potrebamy. [Study of practical functions of younger pupils with special speech needs] Osoblyva dytyna : navchannia i vykhovannia. №3 (103). 49–55. [in Ukrainian].
9. Ribtsun, Yu. V. (2021). Vyvchennia praktychnykh funktsii molodshykh shkolariv z osoblyvymy movlennievymy potrebamy (prodovzhennia). [Study of practical functions of younger pupils with special speech needs (continued)] Osoblyva dytyna : navchannia i vykhovannia. №4 (104). 28–45. [in Ukrainian].

УДК 364.628-055.26+[159.9.019.4:616.899-055.62]"363"

Марина Дігтенко,

аспірант

E-mail: m.andreenko@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0002-2178-2913>

Researcher ID <https://www.webofscience.com/wos/author/record/KBC-4918-2024>

Maryna Dihtenko,

Postgraduate student

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені

Миколи Ярмаченка НАПН України,

м. Київ, вул. М. Берлінського 9, м. Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology

of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv,

Steet M. Berlinskoho 9, Kyiv, 04060, Ukraine

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ МАТЕРІВ І ПОВЕДІНКОВИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**